

Fortuna og fremtiden

Maria Reinertsen

Noen ganger er det overraskende hvor lik verden er seg selv. Alexander Kiellands roman *Fortuna* fra 1884 kunne passet like godt på verdens finansmarkeder for et par år siden: «Det het seg at det var lett for penger, uten at man egentlig så hvor de kom fra; det man så mann og mann imellom, var heller ikke gull; men en masse hurtigløpende papirer, der som en flod forøket seg selv og bar på sine smale tremånedlige strimler alle menneskers håp fremad mot en innfrielse, som allikevel bestandig ble til en fornyelse.»

Det er bare å bytte ut 1800-tallets spekulasjonspapirer «veksler» med 2000-tallets Structural Investment Vehicles (SIV) og andre finansprodukter basert på boliglån like råtne som fabrikken Fortuna, som er sikkerheten for romanfiguren Carsten Løvdahls veksler. Mens krisen nærmer seg, blir «vekslenes virvler villere og villere (...); alt hvad de kunne skrape sammen av virkelig valuta, kastet de i svelg etter svelg - inntil det hele stanset foran et bunnløst svelg, og det var ute med Carsten Løvdahl.»

Med Løvdahl og *Fortuna* faller også resten av forretningsstanden. «Blant byens arbeidere rådet en dump stillhet,» skriver Kielland: «De visste godt at det var de som skulle betale for overspekulasjonen med sult og arbeidsledighet.» Bare en og annen småborger, som selv ikke hadde vært rik nok til å investere med, tok seg tid til å undre seg over hvor alle pengene var blitt av.

I anledning sammenfallet av Kiellands 160-årsdag og finanskrisen har Stavanger kommune bestemt seg for å dele ut *Fortuna* til byens innbyggere. Men boken bør sendes ut med en advarsel: «Fortuna beskriver Nullvisjonen. Hva som skjer når en lar alt gå sin gang.»

Det som da skjer, er at småbyens mektigste investor Banksjef Christensen, som lukket krisen i tide med sin store følsomme nese, kjøper opp sine fallerte konkurrenter. Arbeiderne er lykkelige for å jobbe for luselønn på Christensens verft, og fru banksjefen grafser til seg sølvtøy på tvangsauksjonene. Samfunnsordenen består, de rikeste og mektigste klarer seg best gjennom stormen. «Man kan nok høre at de har mistet alt sitt og spolert for andre også, allikevel var det dog aldri hendt at slike folk kom helt ned til arbeidsfolkene. (...) Og det var det som var det aller ufatteligste ved kapitalen, men derfor også det mest imponerende, det måtte jo altså være Guds vilje at der skulle være denne store forskjell...» Fremtiden blir som fortiden.

I anledning sammenfallet av Kiellands 160-års-dag og finanskrisen har Stavanger kommune bestemt seg for å dele ut Fortuna til byens innbyggere

Men i Kiellands småby er det ingen statlige krisepakker, ingen rentekutt og ingen arbeidsmarkedstiltak. Når dagens politikere lanserer slike tiltak, viser de gjerne til erfaringene fra depresjonen på 1930-tallet. Analysen er omtrent slik: USA gikk åt skogen mens myndighetene sto tafatte på sidelinjen. Det ble først bedring da Franklin Roosevelt overtok som president og lanserte New Deal og motkonjunkturpolitikk. Det hersker debatt om hvor effektiv Roosevelts politikk faktisk var. Uansett endret den britiske økonomen John Maynard Keynes' teoretiske argumenter og Roosevelts eksempel hvordan politikerne i ettertid forholdt seg til kriser. Tanken om at staten har ansvar for å bruke penger så hjulene kommer i gang igjen, fikk gjennomslag.

Men også få-hjulene-i-gang-doktrinen har sine svakheter. En glemmer å diskutere hvilken retning hjulene skal rulle i. Da børsen raste og bankpanikken var på det verste i høst, var politikerne usedvanlig dristige i sin kritikk av den rådende økonomiske orden: Frankrikes president Nicaolas

Sarkozy ville «redefinere kapitalismen», mens andre tok til orde for en «New-New Deal». På et møte for statslederne i G20, der de største i-landene og u-landene samles, ble både regulering av de internasjonale finansmarkedene, kamp mot skatteparadis og lederbonuser diskutert. Og man ble enige om å diskutere videre på neste møte når USAs nye president Barack Obama var på plass.

Men forslagene og posisjonering som vi ser foran viktige internasjonale toppmøter, er ikke lette å få øye på i forhold til vårens møte. Det er kanskje fordi verdens politikere er for opptatt av å pakke nasjonale krisepakker til å lage grenseoverskridende allianser for å «redefinere kapitalismen». Det er lett å forstå, for en diskusjon om «å tøyde de globale finansmarkedene» kan lett ende i luftslott det er lett å latterliggjøre, eller regler så tekniske at velgerne avviser dem med et gjesp. Når det gjelder økonomiske krisepakker derimot, er politikerne på hjemmebane og konfliktlinjene er kjente: Skattelette eller offentlige investeringer? Ansvarlig eller uansvarlig pengebruk? Men krisepakkene innebærer heller ingen ny New Deal. I beste fall er det tilbake til fortiden anno 2006, uten noen løsning som kan gjøre oss bedre stilt til å forhindre neste finanskrise.

I septemhernummeret av *American Economic Review* er det en artikkel med tittelen «Great Expectations and the End of the Depression». Forfatterne konkluderer med at det ikke først og fremst var den økonomiske politikken Roosevelt førte, som fikk økonomien til å peke oppover igjen på 1930-tallet, men derimot forventningene til politikken. Ifølge deres regnestykker kan lysere forventninger om fremtidig økonomisk utvikling forklare 70 - 80 prosent av den økonomiske veksten som fulgte. At optimistiske forventninger hjelper på økonomiens utvikling, er ikke nytt. Det mest interessante er hvordan Roosevelt lyktes i å endre forventningene. Forfatterne mener det hang sammen med at han offentlig og svært tydelig gikk ut mot en del eksisterende økonomisk politikk: gullstandarden for dollarens verdi, balanserte budsjetter og en liten stat. Viljen til å knuse 1920-tallets økonomiske dogmer gjorde de politiske tiltakene troverdige.

I dagens krise ser vi ingen dogmeknuser av Roosevelt-format. Kanskje skyldes det manglende politisk vilje, kanskje at en mangler nye gode ideer til hvordan vekslenes ville virvler bedre kan tilpasses en verden der finansmarkedene er større og langt mer grenseoverskridende enn da motkonjunkturpolitikk hadde sin storhetstid etter andre verdenskrig. Hvis hendelsene høsten 2008 var godt beskrevet i Kiellands roman fra 1884, er stemningen våren 2009 kanskje like godt skildret i avslutningskapittelet til Keynes' storverk *The General Theory* fra 1936: «For øyeblikket venter folk, usedvanlig spent, på en mer grunnleggende diagnose; mer presist er de klar til å motta den, ivrige etter å prøve den ut...»